

Rozvoj řečových dovedností podle Briana Waye

Rozvoj řeči je důležitou součástí předškolní výchovy. V dalším článku o dramatické výchově Briana Waye se proto zaměříme na jeho přístup k rozvoji řečových dovedností pomocí dramatické improvizace a ukážeme si konkrétní techniky a cvičení, které můžeme zapojit do práce s dětmi v mateřské škole. Díky komplexnímu přístupu k tématu je kniha Briana Waye vhodná i pro začínající učitele či lidi, kteří nemají s dramatickou výchovou mnoho zkušeností.

MGA. BARBORA SVOBODOVÁ

Brian Way je jednou z významných osobností dramatické výchovy. Žil v Británii v letech 1923–2006. Jakožto pedagog a lektor vytvořil a sepsal svou metodiku v knize **Rozvoj osobnosti dramatickou improvizací** (česky vydána 1996), kde popisuje vlastní způsoby práce s dětmi. Dílo obsahuje teoretické základy, popisuje konkrétní techniky a cvičení

vychází z jeho práce a odkazuje na jím popsané techniky.

Řeč jako projev osobnosti

Brian Way se v kapitole **Řeč a osobnost** zabývá problematikou rozvoje verbálních dovedností u dětí. Důraz klade na opatrnost a citlivost při ko-

rigování působit na osobnost dítěte negativně. Pedagog by měl mít na paměti, že cílem je především **schopnost mluvit s jistotou** a snadno při běžné lidské komunikaci převádět svoje myšlenky, pocity a představy do vlastních slov. **Naslouchat komunikaci druhých**, aktivně a bez zábrán se jí účastnit a mít z ní potěšení je důležitější než dodržování mluvnických pravidel.

Věřit, že děti budou hovořit „správně“, když jsou od útlého věku nuceny mluvit určitým způsobem, znamená vnucovat jim omezující rituály, které mohou vyvolat strach, zmatek a nechuť mluvit. Oslabí se tím mnoho základních kořenů, které by se mohly rozvíjet, kdyby byly přijaty takové, jaké jsou.

Komunikací prosazovat své myšlenky a potřeby by mělo být pro dítě naprosto legitimní. V hloubi své duše to cítí stejně přirozeně jako dýchání, jídlo či pocit zázemí.

„Cílem je především rozvíjet schopnost mluvit s jistotou, vyjadřovat myšlenky a emoce, naslouchat komunikaci druhých...”

i praktické poznatky vycházející z autorovy dlouholeté zkušenosti. Jako takové se jeví **Ideální I pro začínající pedagogy** či pro ty, kteří si chtějí poprvé ozkoušet metody a principy dramatické výchovy. Mnoho dalších osobností oboru později

rigování mluvních projevů, připomíná úzkou **propojenost řeči s osobností** jako takovou. Varuje před přílišnou horlivostí učitele při procvičování a upravování výslovnosti dětí. I přes dobrý záměr může příliš násilné

snaží přilákat pozornost k vlastnímu zboží. Každý žák má možnost vybrat si, co jakoby prodává a jaká slova k propagaci svých výrobků či produktů použije. Vzhledem k tomu, že **všichni hrají naráz**, nikdo nestíhá poslouchat ostatní.

Je zapotřebí vycházet z **aktuálních schopností žáků**. Na začátku musíme počítat s malým soustředěním a s malou schopností udržet po delší dobu tok rozhovoru na jakýkoli námět. Jak jistota narůstá, objevuje se často tendence k přílišnému hluku ve třídě. Abychom tomu čelili, je dobré mezi návrhy témat rozhovorů nebo jejich okolností uvést i ty, které obsahují **důvody k tiššímu mluvení**. Jestliže je řeč příliš hlasitá, učitel činnost zastaví. Je dobré mít za tímto účelem po ruce **bubínek či jiný nástroj**, jehož zvuk bude signálem pro přerušení akce. Dodržení tohoto pravidla je dobré ještě před začátkem činnosti několikrát vyzkoušet.

Pak učitel předloží onen **logický důvod k mluvení potichu**. Například nemocnice na jednom konci tržiště vzkázala, že mají několik těžkých pacientů, kteří potřebují klid a odpočinek. Činnost začne znovu a tentokrát je tišší, každý má vlastní kontrolu

” Aby byl odstraněn limitující faktor obecnstva, využívá Brian Way prostředí, kde mluví všichni zároveň.

Je třeba brát v potaz to, že děti jsou při řečových aktivitách konfrontovány se **sebeuvědomováním**, protože jim naslouchá celá třída. Faktor obecnstva způsobuje, že učitelé od dětí očekávají jisté druhy zvuků, z nichž mnohé jsou prostředím dítěte stejně vzdálené jako cizí jazyk. Brian Way proto navrhuje **začínat mluvní aktivity paralelně**. Tedy aby mluvili všichni přes sebe, každý sám. Doporučuje využít i vhodně zvolenou hudbu, aby děti nebyly blokovány ostychem z toho, že je ostatní uslyší. To jasně ukazuje, že Way vnímá hlavní význam v tom, že řečová aktivita vůbec probíhá, že dítě **tvůrčím způsobem používá jazyk** ve fikční situaci a procvičuje artikulační

i hlasové dovednosti a zejména schopnost formulovat myšlenky do slov.

Mluvení přes sebe

Aby cvičení **působila přirozeně**, doporučuje autor zasazovat je do těch prostředí, ve kterých se mluvení přes sebe běžně vyskytuje. Ideální je tržiště. Tam se každý obchodník

Příklady situací na tržišti

- Špatně naložený člověk nakupuje u hluchého stánkaře.
- Nafoukaná princezna, které se nelíbí stánek s rybami, se pře s jeho pyšným majitelem.
- Nesmělý člověk hovoří se zlostným prodávčem.
 - Velmi chudý člověk se pokouší výhodně nakoupit u šklidli.
 - Nesmělý prodávající hovoří se zlostným kupujícím.

Náměty na dramatické situace

Domáci

- A a B se baví, na jaký televizní program se dívat, A se chce dívat na 9. kanál, B je rozhodnut pro kanál 1.
- A chce jít večer ven, B chce zůstat doma.
- Diskuse o přestavování nábytku, A chce mít u okna stůl, B tam chce mít gauč.
- Debata o jídle, A chce jedno jídlo, B něco docela jiného.
- A je matka/otec, B je syn nebo dcera, rodič je nespokojen s jeho chováním.
- Všechny výše uvedené rozhovory i další lze opakovat s vyměněnými rolemi.

Prázdniny a volno o svátcích

- A a B plánují prázdniny, A chce jet k moři, B chce jet na venkov.
- A chce jet na výlet vlakem, B chce jet autobusem.
- A chce jít na sportovní zápas, B si myslí, že to je ztráta času.
- A si myslí, že to byly vůbec nejlepší prázdniny, B si myslí, že to mohlo být o moc lepší.

Cestování

- A chce cestovat přes noc, B si myslí, že je to mnohem zajímavější přes den.
- A chce ušetřit čas tím, že se poletí letadlem, B si myslí, že k prázdninám se lépe hodí cesta lodí.
- A chce jíst cizokrajná jídla, B chce setrvat u anglické stravy.

Sport

- A si myslí, že fotbal je nuda, B si myslí, že je to ten nejlepší sport.
- A si myslí, že ti a ti vyhraji turnaj, B si myslí, že to bude jiné družstvo.
- A chce v sobotu hrát rekreačně některý kolektivní sport, B se chce dívat na profesionály.

Cesty do vesmíru

- A si myslí, že někde na jiných planetách je život, B si to nemyslí.
- A si myslí, že existují věci jako UFO, B ne.
- A by rád letěl na Měsíc, B by raději zůstal na Zemi.

Zoologické zahrady

- A si myslí, že zavírat zvířata do klecí je špatné, B si myslí, že divoká zvířata proti tomu nic nemají a že zoo jsou zajímavé.
- A se rád dívá na zvířata, která jsou „z masa a krve“, B považuje za zajímavější dívat se na filmy o nich.
- A nikdy nebyl v zoo a nechce tam jít, B se ho pokouší získat.

Zločin

- A a B jsou dva zločinci, kteří plánují vyloupení banky, A se chce vloupat v noci, B si myslí, že to bude snadnější ve dne.
- A a B jsou detektivové, kteří chtějí zabránit vyloupení banky, A si myslí, že k pokusu o loupež dojde v noci, B věří, že k tomu dojde ve dne.
- A a B byli právě propuštěni z vězení, A chce jít „rovnou cestou“, B chce spáchat další zločin.
- A a B jsou soudci a debatují o rozsudku, A myslí, že by měli být shovívaví, B že by měli dávat tvrdé lekce.

V zábavním parku

- A a B mají poslední peníze, A chce jít na autodráhu, B na řetězkový kolotoč.
- A má rád hry vyžadující dovednost (šipky, střelnice apod.), B dává přednost atrakcím (kolotoč, houpačka).
- A si myslí, že horská dráha je nebezpečná, B tomu nevěří.

hlasitosti vydávaných zvuků. Sebe-kontrola je životně důležitou **součástí osobního vývoje a všeobecného sociálního a emocionálního tréninku**. Dramatická výchova v tom může

Sebekontrola je životně důležitou součástí osobního vývoje a všeobecného sociálního a emocionálního tréninku.

být velmi nápomocná, protože vytváří pro tento druh rozvoje přirozené příležitosti.

Modifikace situace na tržišti

Po ozkoušení prvotního modelu, kdy je každý prodávčem, který vyvolává, navrhuje Way rozdělení žáků do dvou skupin: **kupci a kupující**. Takže polovina hraje ty, kteří tržištěm prochází, ptají se na zboží a vedou s prodejci dialog, čímž dotvářejí fikci hry.

Tyto skupiny se po určité době prostřídají, takže si **všichni vyzkouší obě role**.

Tržiště jako prostředí nabízí mnoho konkrétních situací a tím **modifikace základního zadání**. Nejprve můžeme vyzkoušet zadané situace, které dialog prodávče a nakupujícího obmění: hádka o cenu nebo kvalitu zboží, podezření na falešné peníze nebo na krádež, shánění velmi vzácného zboží. Tyto situace mohou navrhovat i děti samy. Konkretizace a obměny můžeme ale dosáhnout i přidáváním **charakteristik postav**. Jaký je ten, který prodávce a zákazník? Situace s dobře zvolenými charakteristikami budou děti bavit a inspirovat k vlastním obměnám (viz s. 39).

Kromě tržiště můžeme v závislosti na věku dětí použít i **jiná prostředí**: nádraží vlakové nebo autobusové, letiště, různé typy kaváren nebo restaurací, supermarket a jiné druhy obchodních center, různé druhy hřišť a závodíšť, zábavní parky, noční kluby, cirkusy, pláže.

Náměty

Nemusíme však vycházet pouze ze zadaného prostředí. **Modifikovat obdobným způsobem** můžeme jakoukoli zadanou situaci. Nejprve je třeba ozkoušet její základ a poté přidávat a upravovat zadání **konkretizací děje či postav**. Je dobré mít připravenou **zásobu námětů** odpovídající věku dětí. S vlastními náměty mohou přicházet žáci a v takovém případě je dobré některé z nich využít, pedagog se na to ale nemůže spoléhat.

Way zdůrazňuje, že dobrý námět bude obsahovat jednoduchý **záměrný konflikt nebo drobný rozdíl nálady** (viz box na s. 40).

Některá z témat, která nabízí, budou možná pro věkovou skupinu předškolních dětí trochu komplikovaná. Ovšem není nutné, aby téma uchopily nějak intelektuálně. Také záleží na tom, jak pedagog zadání formuluje.

Práce ve skupinkách

Náměty uvedené v boxu se týkají **práce ve dvojicích**. U každého z nich je možné vytvořit stejné **příležitosti pro**

Pokusem může učitel poznat připravenost dětí k práci ve skupinách určité velikosti. Way podporuje v učitelích **odvahu experimentovat**, aby zjistili, zda už jsou děti **připraveny pro práci ve trojici** či

„Větší počet členů skupiny vyžaduje velkou zkušenost a citlivost, proto je potřeba je zvětšovat postupně.“

větší skupince. Dle jeho názoru není problém vrátit se k menšímu počtu, jestliže se ukáže, že zadání je ve skupinkách pro děti ještě příliš komplikované.

Pro vícečlenné skupinky je samozřejmě potřeba lehce **přeformulovat zadání**. Například rodina (nikoli jen A a B)

Když děti necháme šeptat, musí si navzájem pozorněji naslouchat a lépe využívat řečové mechanismy.

se domlouvá, co bude dělat o prázdninách nebo na co se večer bude koukat v televizi.

Při každém cvičení ve dvojicích může učitel **povzbuzovat zřetelnost a citlivost řeči** tím, že uvede další jednoduchá **zpřesnění dané situace**.

Například aby pomohl zřetelnosti řeči, vyzve žáky, aby při pokračování rozhovoru nechaly mezi sebou takovou vzdálenost, na kterou se bez křiku nebo námahy dobře uslyší. Jindy řekněte dětem, že když se pohybují směrem od sebe, mají

mluvit silným šepotem bez námahy. Šeptání zvyšuje **nároky na soustředěné poslouchání** a vede současně i k plněšímu využití řečových mechanismů, aniž by se staly vědomými.

Přínos hraní fiktivních postav

Pokus **být v rámci cvičení někým jiným než sebou samým** je užitečný proto, že to bývá vlastní Já, které má z mluvení ostych, a jsme-li někým jiným, může být proces o něco snadnější nebo může obsahovat **logické odůvodnění neschopnosti mluvit**. Proto stát se například neodbytným prodávčem na tržišti může napomoci zahájení řeči. Být nesmělým a bojácným zákazníkem může způsobit, že se člověk cítí mnohem lépe, pokud jde o neschopnost mnoho mluvit. Way doporučuje **využívání nedokonalých postav** obecně, protože tím převádí onu nedokonalost z dítěte na hranou postavu.

Je však důležité, aby učitel měl na mysli, že se nejedná o divadelní výcvik, který se týká detailní charakterizace jednajících postav. Vlastně se v časných stádiích objeví takové charakterizace velmi málo, a pokud ano, bude spíš přehnaná, s jistým druhem zesměšnění nebo parodie postavy. Charakter dětí udrží jen několik vteřin či minut. Ovšem role snímá z hráče **odpovědnost za jednání**, neboť nejedná on, ale postava. Fikce by tak měla dětem poskytnout **svobodu a sebejistotu**. Což jsou zároveň ty atributy, které Brian Way zdůrazňuje a které by měl učitel u žáků rozvíjet nejen v řeči, ale v komplexním projevu vlastní osobnosti. ■

Autorka působí jako pedagog dramatické výchovy na ZUŠ Ratibořická v Praze

„Role snímá z hráče odpovědnost za jednání a poskytuje mu svobodu a sebejistotu.“

skupiny. Zpočátku by skupiny neměly mít víc než tři členy a podle vývoje se mohou přirozeně rozrůstat. Je dobré ale brát v úvahu, že větší počet členů skupiny vyžaduje velkou zkušenost a citlivost.